

الدّرس الرّابع

أنواع الإعراب (١)

در هر کدام از
تصاویر چه کسانی را
می بینید؟

آیا می توانید شغل
آن ها را حدس
بزنید؟

در تصویر اول، از ظاهر شخص، براحتی می توان دریافت که او پزشک است.

در تصویر دوم، از محل و موقعیت فرد، می توان حدس زد که شخص مورد نظر، روزنامه فروش است.

اما در تصویر سوم نشانه و علامت خاصی وجود ندارد و شغل او بر ما پنهان است.

همانطور که می توان موقعیت اجتماعی افراد را با نشانه های شناخت، نقش و موقعیت کلمات را نیز می توان با علامت ها و نشانه های خاصی شناخت. این نشانه ها، همان اعراب کلمات است.

اعراب کلمات دارای سه نوع است :

- ١- **ظاهر**ی : برای اسم های معربی که علامت اعراب بر آن ها ظاهر می شود.
- ٢- **محل**ی : برای اسم های مبنی که علامت اعراب را نمی پذیرند.
- ٣- **تقدیر**ی : برای اسم های معربی که علامت اعراب در آن ها ظاهر نمی شود.

آیا می دانید، چه چیزی، تعیین کنندهٔ اعراب کلمه است؟ نقش کلمه در جمله □ معنای کلمه □

می دانیم «شجره» اسمی معرب است.

اکنون در عبارات زیر نقش و اعراب کلمه «شجره» را تعیین نمایید.

العصفورُ على الشجرة.	غرسَ الفلاحُ الشجرةَ.	هذه شجرةٌ في الحديقة.
▽	▽	▽
مجرور به حرف جر ○ مضاف الیه ○	فاعل ○ مفعول ○	مبتدا ○ خبر ○
منصوب ○ مجرور ○	مرفوع ○ منصوب ○	مرفوع ○ منصوب ○

نقش ←
اعراب ←

به اعرابی که در آن علامت های اصلی اعراب (   ) می گویند. که نشان دهندهٔ نقش کلمه می باشند، «**اعراب ظاهری اصلی**» می گویند.

آیا می توانید نقش و اعراب کلمات معین شده را در آیات شریفهٔ قرآن بیابید؟

- ﴿ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ ﴾ (النساء/۱۷۴)
- ﴿ وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴾ (النساء/۱۷۴)
- ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا ﴾ (آل عمران/۱۰۳)

○ این بازیکنانی که روی نیمکت نشسته اند چه کسانی هستند؟

؟

هر بازیکن اصلی، برای خود بازیکنی ذخیره و نیایی (با همان ویژگی) دارد، که به جای او وارد میدان می شود.

آیا می دانید هر کدام از علامت های اصلی اعراب نیز برای خود جانشین و علامت فرعی مخصوصی دارد؟

آیا می دانید ...

؟

جاءُ الْمُعَلِّمُونَ

جاءُ الْمُعَلَّمَانِ

جاءُ الْمُعَلِّمِ

○ کلمات (المُعَلِّمِ، الْمُعَلَّمَانِ، الْمُعَلِّمُونَ) چه نقشی دارند؟

○ در کدام مورد فاعل با علامت ُ مرفوع شده است؟

○ دو کلمه (المُعَلَّمَانِ، الْمُعَلِّمُونَ) به جای ُ با چه علامتی مرفوع شده اند؟

؟

برخی از اسم‌های معرب به جای علامت‌های اصلی اعراب، علامت‌های دیگری نیز می‌گیرند که به آن‌ها «علامت‌های فرعی اعراب» گفته می‌شود.

دارای اعراب فرعی هستند؟

کدام یک
از اسم‌های
معرب

آیا می‌دانید

مثنی با دو علامت «ان، ین» ساخته می‌شود مانند «المسافران»،
«المسافرین» به معنای دو مسافر.
اکنون که معنای آن‌ها یکسان است، پس چه تفاوتی میان
(ان، ین) وجود دارد و کاربرد هر کدام چیست؟

می‌دانیم

مثنی

اما

سَلَّمْتُ عَلَى الْمُسَافِرِ.

سَلَّمْتُ عَلَى الْمُسَافِرِينَ.

رَأَيْتُ الْمُسَافِرَ.

رَأَيْتُ الْمُسَافِرِينَ.

جَاءَ الْمُسَافِرُ.

جَاءَ الْمُسَافِرُونَ.

مفرد

مثنی

المسافر و المسافِرین
هر دو مجرور هستند اما
علامت جرّ آن‌ها متفاوت
است.
المسافر با کسره اصلی
المسافرین با یاء فرعی

المسافر و المسافرین
هر دو مفعول هستند
اما علامت نصب آن‌ها
متفاوت است.
المسافر با فتحة اصلی
المسافرین با یاء فرعی

المسافر و المسافِرُونَ
دو فاعل هستند.
اما علامت رفع آن‌ها
مختلف است.
المسافر با ضمه اصلی
المسافِرُونَ با الف فرعی

هرگاه اسمی مثنی شود: «الف» ← نشانه رفع

«یاء» ← نشانه نصب و جرّ آن می‌باشد.

می دانیم : جمع مذكر سالم با دو علامت (ون، ين) ساخته می شود، مانند (المُجَاهِدُونَ) -
المُجَاهِدِينَ (به تبدیل اسم مفرد به جمع مذكر سالم توجه کنید :

سَلَّمْتُ عَلَى الْمُجَاهِدِ.

سَلَّمْتُ عَلَى الْمُجَاهِدِينَ.

(ياء)

جانشین چه حرکتی
شده و نشانه چیست؟

شَاهَدْتُ الْمُجَاهِدَ.

شَاهَدْتُ الْمُجَاهِدِينَ.

(ياء)

جانشین چه حرکتی
شده و نشانه چیست؟

حَضَرَ الْمُجَاهِدَ.

حَضَرَ الْمُجَاهِدِينَ.

(واو)

جانشین چه حرکتی
شده و نشانه چیست؟

مفرد

جمع

هر گاه اسمی را به جمع مذكر سالم تبدیل کنیم
واو ← نشانه رفع   ياء ← نشانه نصب و جرّ آن است.

حتماً با کلمات «أبو طالب، أبا طالب، أبي طالب» آشنا هستید.

کلمه «أب» مفرد است به معنای «پدر» و اعراب ظاهری دارد. اما اگر
مضاف به غیر یاء متکلم شود به سه شکل دیگر نوشته می شود.

سَلَّمْتُ عَلَى الْأَبِ.

سَلَّمْتُ عَلَى أَبِيكَ.

رَأَيْتُ الْأَبَ.

رَأَيْتُ أَبَاكَ.

جَاءَ الْأَبَ.

جَاءَ أَبُوكَ.

مفرد

مضاف

هر گاه کلمه «أب» : مفرد، مضاف و مضاف به غیر ضمیر «ياء» متکلم باشد :

واو ← نشانه رفع   الف ← نشانه نصب   ياء ← نشانه جرّ آن است.

اعراب کلماتی مانند «أخ و ذو» نیز مانند «أب» فرعی است. به این اسم‌ها «أسماء خَمْسَه» می‌گویند. اکنون برای جای خالی، کلمه مناسبی را انتخاب کنید:

— هو ..... (أخوك، أخاك، أخيك)

جمع مؤنث
سالم

جمع مؤنث سالم نیز از اسم‌هایی است که اعراب فرعی دارد. آیا علامت جمع مؤنث سالم را می‌دانید؟ به اعراب آن در حالت‌های مختلف توجه نمایید.

إِسْتَمَعْتُ
إِلَى آيَةٍ قُرْآنِيَةٍ.

حَفِظْتُ آيَةً
مِنَ الْقُرْآنِ.

هَذِهِ آيَةٌ قُرْآنِيَةٌ.

إِسْتَمَعْتُ
إِلَى آيَاتٍ قُرْآنِيَةٍ.

حَفِظْتُ آيَاتٍ
مِنَ الْقُرْآنِ.

هَذِهِ آيَاتٌ قُرْآنِيَةٌ.

کلمه آیات با
چه علامتی مجرور
شده است؟
.....

کلمه آیات با
چه علامتی منصوب
شده است؟
.....

کلمه آیات با
چه علامتی مرفوع
شده است؟
.....

در کدام حالت کلمه «آیات» اعراب اصلی پذیرفته است؟

جمع مؤنث سالم فقط در حالت نصب اعراب فرعی دارد.
و هرگاه منصوب شود به جای **ـَ** ← **ـِ** می‌گیرد.

برای کلمات رنگی حرکت مناسبی را قرار دهید.

حَضَرَتِ الْمُؤْمِنَاتِ فِي الْمَسْجِدِ . قَرَأْتُ الْمَجَلَاتِ فِي الْمَكْتَبَةِ . نَظَرْتُ إِلَى الشَّجَرَاتِ .

به اعراب کلمه «ایران» در عبارت‌های زیر توجه کنید :

فِي إِيرَانَ مَعَادِنٌ كَثِيرَةٌ

أَحَبُّ إِيرَانَ

إِيرَانٌ وَطَنِي

- نقش کلمه ایران در سه جمله به ترتیب چیست؟
- آیا در هر سه جمله متناسب نقش خود حرکت گرفته است؟
- در کدام مورد با علامت اصلی اعراب نپذیرفته است؟

کلمه ایران هر گاه مجرور شود به جای کسره — فتحه فرعی — می‌گیرد.
به چنین اسم‌هایی غیر منصرف (ممنوع من الصرف) می‌گویند. این اسم‌ها هیچ‌گاه تنوین نمی‌گیرند.

مهم‌ترین اسم‌های
غیر منصرف

- ۱- علم مؤنث : فاطمة، حمزة «السَّلَامُ عَلَى فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ»
- ۲- علم غیر عربی : یوسف، یعقوب، فرعون ﴿وَأَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾ (الزُّمَر/۱۵)
- ۳- نام شهرها و کشورها : طهران، مکه ﴿وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا﴾ (الاعراف/۸۵)
- ۴- صفت بر وزن أفعَل : أكبر، أبيض ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ﴾ (الانعام/۵۳)
- ۵- جمع مکسر هم وزن مفاعِل و مفاعِل ﴿وَرَبَّنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ﴾ (فُصِّلَتْ/۱۲)

اسم‌های غیر منصرف در صورت گرفتن الف و لام و یا مضاف واقع شدن در حالت جرّ کسره می‌پذیرند :
فِي الْمَسَاجِدِ مُصَلِّونَ كَثِيرُونَ . فِي مَسَاجِدِ الْمَدِينَةِ مَكْتَبَاتٌ قِيَمَةٌ .

بدانیم

خَيْرُ مُعِينٍ

مَنْ كَانَ قَرِيْباً مِنْ رَبِّهِ
وَالرَّحْمَةَ تَسْكُنُ فِي قَلْبِهِ
وَأَتَى بِالْمَالِ عَلَى حُبِّهِ

فَاللَّهُ يُبَارِكُ فِي كَسْبِهِ

مَنْ كَانَ صَدِيقَ الْمِسْكِينِ
وَمُغِيثَ الْإِخْوَةِ فِي الدِّينِ
فَاللَّهُ لَهُ خَيْرُ مُعِينٍ

يَجْزِيهِ وَيُصْفِحُ عَنْ ذَنْبِهِ

الْمُؤْمِنُ صَاحِبُ إِفْضَالٍ
يُعْطِي بِيَمِينٍ وَشِمَالٍ
وَيُجِيبُ السَّأَلَ فِي الْحَالِ

وَيُخَفِّفُ عَنْهُ مِنْ كَرْبِهِ

الْبِرُّ دَلِيلُ الْعِرْفَانِ
وَ زَكَاتُكَ شَرْطُ الْإِيمَانِ
وَاللَّهُ وَلِيُّ الْإِحْسَانِ

وَالْمُحْسِنُ يَطْمَعُ فِي قُرْبِهِ

١- تُقْرَأُ هَكَذَا : مَسْكِينِي .

مُعْجَزَةُ الْأَنْبِيَاءِ

سَأَلَ رَجُلٌ الْإِمَامَ الرَّضَا (ع) :

لِمَاذَا جَعَلَ اللَّهُ مُعْجَزَةَ مُوسَى (ع) إِبْطَالَ السِّحْرِ وَمُعْجَزَةَ عِيسَى (ع) شِفَاءَ
الْمَرْضَى وَمُعْجَزَةَ مُحَمَّدٍ (ص) الْقُرْآنَ؟
فَقَالَ (ع) :

عِنْدَمَا بَعَثَ اللَّهُ مُوسَى (ع) كَانَ لِلْسِّحْرِ مَنَزِلَةٌ عَظِيمَةٌ عِنْدَ النَّاسِ فَأَبْطَلَ سِحْرَهُمْ
بِهَذِهِ الْمُعْجَزَةِ.

وَعِنْدَمَا بَعَثَ عِيسَى (ع) كَانَ لِلطَّبِّ دَوْرٌ كَبِيرٌ بَيْنَ النَّاسِ بِسَبَبِ شُيُوعِ الْأَمْرَاضِ
الْمُخْتَلِفَةِ فَأَظْهَرَ مُعْجَزَتَهُ بِشِفَاءِ الْمَرْضَى وَإِحْيَاءِ الْمَوْتَى .
وَبَعَثَ مُحَمَّدًا (ص) فِي وَقْتٍ كَانَ لِلْبَيَانِ وَالْفَصَاحَةِ اهْتِمَامٌ بِالْبَعْثِ بَيْنَ النَّاسِ
فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَأَظْهَرَ عَجْزَهُمْ عَنِ الْإِتْيَانِ بِمِثْلِهِ.

أَجِبْ عَنِ الْأَسْئَلَةِ التَّالِيَةِ :

١- مَنْ الْمُؤْمِنُ؟

٢- مَا هِيَ مُعْجَزَةُ عِيسَى (ع)؟

٣- لِمَاذَا جَعَلَ اللَّهُ مُعْجَزَةَ مُحَمَّدٍ (ص) الْقُرْآنَ؟

التدريب الأول

عَيِّنْ علامات الإعراب الفرعية في العبارات التالية :

- ١- ﴿ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ ﴾
- ٢- ﴿ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا ﴾
- ٣- لِفَاطِمَةَ فَصَّائِلُ لَا نَجِدُهَا فِي الْآخِرِينَ .
- ٤- أَكْرَمَ أَبَاكَ وَإِنْ لَمْ يُكْرِمَكَ .

التدريب الثاني

اجْعَلْ في الفراغ كلمة مناسبة :

- ١- احْفَظْ ..... مِنْ الْأَذَى وَجَالِسِ ..... (يَدَيْكَ، يَدَاكَ- الصَّالِحُونَ، الصَّالِحِينَ)
- ٢- خَلَقَ اللَّهُ... السَّبْعَ. (السَّمَوَاتِ، السَّمَوَاتِ)
- ٣- ... يُدَافِعُونَ عَنِ الْوَطَنِ الْإِسْلَامِيِّ. (المُجَاهِدُونَ، المُجَاهِدِينَ)
- ٤- يَذْهَبُ كَثِيرٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فِي ... إِلَى .... (ذَوِ الْحِجَّةِ، ذِي الْحِجَّةِ- مَكَّةَ، مَكَّةَ)

التدريب الثالث

صَحِّحْ الأخطاء التي أُشير إليها بِحَطِّ مَعَ بَيَانِ السَّبَبِ :

- ١- يُجَاهِدُ الْمُسْلِمِينَ فِي فَلَسْطِينَ.
- ٢- الْحَسَنَاتُ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ.
- ٣- رَأَيْتُ فِي أَخْوَكِ هِمَّةً عَالِيَةً.

التدريب الرابع

عَيِّنِ المرادف والمضاد: (=، ≠)

الصدِّيقُ.....	العدوُّ	المُعِينُ.....	الناصر	أتى.....	أعطى
اليَمِينُ.....	الشَّمَالُ	أجاب.....	سأل	الكَرْبُ.....	الحُزْنَ
القُرْبُ.....	البُعدُ	بَعَثَ.....	أرسلَ	عندما.....	حينما

تسلط بر زبان مادری شرط لازم در ترجمه موفق است. با این وسیله می توان مفاهیم زبان مبدأ را به نحو مطلوب به زبان مقصد ترجمه کرد.

للترجمة

«الذَّاكِرُ بِلا عَمَلٍ كَالرَّامِي بِلا وَتَرٍ».

للتَّرجمة إلى الفارسیَّة عباراتِ مألوفةٍ :

* عَاتِبٌ أَخَاكَ بِالإِحْسَانِ إِلَيْهِ.

* مَنهُومانٍ لا يَشْبَعانِ : طالبٌ عِلْمٍ وَ طالبٌ دُنْيا.

منهوم : حریص

عاتب کن

الف) ترجمه آیات زیر را با کلمه مناسب کامل کنید :

۱- ﴿ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴾ و خداوند ..... بخشایش عظیم است. (آل عمران / ۱۷۴)

۲- ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ ﴾ ..... (الأنعام / ۱)

ستایش از آن خداوندی است که ..... و زمین را آفرید.

۳- ﴿ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾ و خداوند به آنچه ..... آگاه است. (آل عمران / ۱۸۰)